

Paweł Rabczyński¹
Wydział Teologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

***Vademecum* ekumeniczne dla biskupów nowym impulsem na drodze ku jedności chrześcijan**

[*An Ecumenical Vademecum* for Bishops as a New Impulse on the Road to the Unity among Christians]

Streszczenie: Nowym impulsem do wielorakiej działalności na rzecz pojednania i jedności chrześcijan jest ogłoszone 4 grudnia 2020 r. przez Papieską Radę ds. Popierania Jedności Chrześcijan vademecum ekumeniczne dla biskupów. Dokument liczący około 50 stron, został zatytułowany *Biskup i jedność chrześcijan. Vademecum ekumeniczne*. Publikacja skierowana jest do biskupów diecezjalnych i ma charakter praktycznego przewodnika w promowaniu ekumenizmu w ich posłudze. Zawarte w dokumencie wskazania dotyczą wszystkich katolików, ponieważ umiejscawiają działania na rzecz jedności chrześcijan w całości posłannictwa Kościoła, zarówno w jego strukturze, jak i w sposobach urzeczywistniania zleconej przez Jezusa Chrystusa misji. *Vademecum* nie zawiera treści nowych, jednak należy docenić jego wagę i jego znaczenie, ponieważ systematyzuje ono i porządkuje treści obecne już w nauczaniu *Magisterium Ecclesiae* oraz wyprowadza z nich praktyczne wskazania dla biskupów. Mają oni być pierwszymi promotorami ekumenizmu w swoich diecezjach i w tym duchu powinni kształtować postawę wiernych. Biskupi nie mogą postrzegać działania na rzecz jedności chrześcijan jako opcjonalnego wymiaru swojej posługi, lecz powinni uważać je za swój obowiązek i powinność.

Summary: An ecumenical vademecum for bishops proclaimed by the Pontifical Council for Promoting Christian Unity on the 4th of December 2020 serves as a new impulse for the various activities promoting reconciliation and unity among Christians. The around 50-page document is entitled *The Bishop and Christian Unity: An Ecumenical Vademecum*. The publication is aimed at diocesan bishops and serves as a practical guidebook in promoting their ecumenical engagement. The guidelines included in the document concern all Catholics since they place the activity towards the unity of Chri-

¹ Paweł Rabczyński, Katedra Teologii Fundamentalnej, Dogmatycznej i Nauk Biblijnych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. Hozjusza 15, 11-041 Olsztyn, Polska, pawel.rabczynski@uwm.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-8732-7019>.

stians within the entire mission of the Church, its structure as well as the ways of fulfilling its role assigned by Jesus Christ. Even though the *Vademecum* does not include any new contents, its significance stems from the way it systematizes and puts in order the contents already present in the teachings of *Magisterium Ecclesiae* and derives from it practical guidelines for bishops, who are meant to be the first promoters of ecumenism in their dioceses and shape the demeanour of the faithful in its vein. The bishop must not perceive the activity towards the unity of Christians as an optional element of his mission, but rather consider it his duty and obligation.

Słowa kluczowe: ekumenizm; *Vademecum* ekumeniczne dla biskupów; jedność chrześcijan.

Keywords: ecumenism; Ecumenical *Vademecum* for Bishops; Christian unity.

Wprowadzenie

Wybitny polski liturgista i ekumenista ks. prof. Władysław Nowak (1940–2020) często powtarzał swoim studentom podczas wykładów: „Kto nie uznaje ekumenizmu jest poza Kościołem”. Zdanie to na trwałe pozostało w pamięci wielu uczniów i przyjaciół Profesora, nawet tych, którzy się z nim nie zgadzali, a do samego ekumenizmu podchodzili z wielką rezerwą. Mimo że przywołane powyżej zdanie nie zrobiło jeszcze kariery w literaturze teologicznej i nie doczekało się naukowych analiz, jak np. formuła św. Cypriana „Poza Kościołem nie ma zbawienia”, to jednak analizując publikacje dawnych studentów ks. Nowaka, można stwierdzić, że ukształtowało ich wrażliwość naukową i wpłynęło na zakres treściowy oraz metodologię prowadzonych badań. Odegrało więc ważną rolę w procesie dojrzewania intelektualnego i było istotnym impulsem do poznania różnych denominacji chrześcijańskich, a także do podjęcia działań na rzecz pojednania i jedności chrześcijan.

Ekumenizm, oficjalnie usankcjonowany w Kościele rzymskokatolickim przez II Sobór Watykański (1962–1965), wspierany i propagowany przez kolejnych papieży, nadal potrzebuje nowych impulsów, ożywczych inicjatyw jednostek, wspólnot i instytucji, aby docierać ze swym ewangelicznym przesłaniem do wszystkich wyznawców Chrystusa, a także dlatego: by nie spowszedniał, a jego protagoniści nie ulegli zniechęceniu z powodu braku powszechnej recepcji dokumentów i uzgodnień międzywyznaniowych i by pomimo nowych wyzwań i trudności nie zaprzestano wspólnej modlitwy, spotkań i dialogu. Ekumenizm, rozumiany jako działalność na rzecz pojednania i jedności chrześcijan, dialog różnych wyznań oraz próba wzajemnego zrozumienia, a także jako postawa tolerancji i szacunku wobec bliźnich oraz ich tradycji religijnych (Polska Rada Ekumeniczna), jest niewątpliwie znakiem naszych czasów, wobec którego nie tylko nie można

przejsć obojętnie, ale trzeba go w duchu Ewangelii odczytać, przyjąć i na niego odpowiedzieć własnym zaangażowaniem na miarę osobistych możliwości.

Nowym impulsem do różnorodnej działalności na rzecz pojednania i jedności chrześcijan jest ogłoszone 4 grudnia 2020 r. przez Papieską Radę ds. Popierania Jedności Chrześcijan vademecum ekumeniczne dla biskupów. Dokument, liczący około 50 stron, został zatytułowany *Biskup i jedność chrześcijan. Vademecum ekumeniczne (Vademecum)*. Uzyskał on aprobatę papieża Franciszka, który zezwolił na jego publikację. Ojciec Święty nazwał dokument wsparciem dla biskupów i przewodnikiem do wypełniania ich obowiązków ekumenicznych, bowiem – jak podkreślił – posługa jedności jest istotnym aspektem ministerium biskupa (Franciszek, 2020).

Polska prezentacja *Vademecum* odbyła się 16 grudnia 2020 r. w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Jak wskazuje sam tytuł, publikacja skierowana jest do biskupów – przede wszystkim diecezjalnych – i ma charakter praktycznego przewodnika w promowaniu ekumenizmu w ich posłudze. Niemniej jednak zawarte w dokumencie wskazania dotyczą wszystkich katolików, ponieważ umiejscawiają działania na rzecz jedności chrześcijan w całości posłannictwa Kościoła, zarówno w jego strukturze, jak i w sposobach urzeczywistniania zleconej przez Jezusa Chrystusa misji. Nie można przeoczyć faktu, że *Vademecum* ukazało się w 60. rocznicę powołania przez Jana XXIII Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan (Pawłowski S., 2020, s. 437–452).

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja i interpretacja teologiczna przywołanego dokumentu. Autor jest przekonany, że *Vademecum* przyczyni się do ożywienia działalności ekumenicznej nie tylko w Kościele rzymskokatolickim, ale także w bratnich Kościołach i Wspólnotach chrześcijańskich zaangażowanych w dialog z katolikami.

1. Dążenie do jedności podstawą tożsamości Kościoła

Zasadniczy trzon *Vademecum ekumenicznego dla biskupów* składa się z dwóch części. Pierwsza została zatytułowana *Promocja ekumenizmu w Kościele katolickim*, natomiast druga – *Relacje Kościoła katolickiego z innymi chrześcijanami*. Każda z nich kończy się zaleceniami praktycznymi. Całość została poprzedzona *Wprowadzeniem* o charakterze doktrynalnym, przypominającym treści zawarte w opublikowanych wcześniej dokumentach magisterialnych, przede wszystkim w soborowym dekrecie o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* oraz w encyklice Jana Pawła II

Ut unum sint. Przypomina się, że dążenie do jedności wyznawców Chrystusa przynależy do natury Kościoła i jest ściśle związane z jego misją. Działalność na rzecz jedności chrześcijan jest podstawą tożsamości ekumenicznej. W tym sensie ekumenizm nie może być pojmowany jako aktywność opcjonalna lub okazjonalna, lecz jest koniecznością, która wypływa z samej istoty wspólnoty chrześcijańskiej (*Vademecum*, nr 1). Pomiędzy wyznawcami Chrystusa, na mocy sakramentu chrztu św., istnieje realna, choć niedoskonała, komunika (*Vademecum*, nr 2). Podkreśla się, że troska o jedność dotyczy całego Kościoła, zarówno jego pasterzy, jak i wiernych, zgodnie z ich stanem i powołaniem. Działania ekumeniczne powinny być podejmowane jednocześnie na różnych poziomach, zgodnie ze słowami papieża Franciszka: „Razem iść, razem modlić się, razem pracować” (*Vademecum*, nr 3). Rola biskupa w dążeniu do jedności jest fundamentalna. Zgodnie z nauczaniem Soboru Watykańskiego II jest on widzialną zasadą i fundamentem jedności w swoim Kościele partykularnym (Sobór Watykański II, 1986^{3b}, nr 23). Służba jedności jest podstawowym aspektem biskupiego posługiwania i powinna się uwidaczniać w każdym wymiarze jego ministerium: w nauczaniu wiary, w posłudze sakramentalnej, w decyzjach pastoralnych. Biskupia posługa jedności jest ściśle powiązana z kościelną zasadą synodalności. Jak stwierdza papież Franciszek, jej powszechne przyjęcie i realizacja skutkuje ważnymi implikacjami teologicznymi, także w dziedzinie ekumenicznej (Franciszek, 2015, s. 4–8). Zarówno synodalność, jak i ekumenizm to droga, którą trzeba iść razem (*Vademecum*, nr 4). *Wprowadzenie* kończy zachęta dla biskupów, aby biorąc pod uwagę sytuację wyznaniową w swojej diecezji, jak również inne różnorodne konteksty swego posługiwania, rozeznawali wyzwania duszpasterskie i podejmowali swoje ekumeniczne obowiązki korzystając z *Vademecum* jako przewodnika pastoralnego, zgodnie z wytycznymi zawartymi w *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu* z 1993 r. (*Vademecum*, nr 5).

2. Wymagania ekumeniczne wobec Kościoła katolickiego

Na początku pierwszej części *Vademecum* została określona metodologia zaangażowania ekumenicznego. Zanim Kościół katolicki podejmie dialog z innymi chrześcijańskimi Kościołami i Wspólnotami kościelnymi musi najpierw w nim samym dokonać się swoiste „nawrócenie ekumeniczne”, czyli odnowa i reforma na tej płaszczyźnie, zgodnie z myślą zawartą w dekrecie soborowym *Unitatis redintegratio* (nr 4). Dopiero ona pozwala na autentyczne inicjowanie działań na rzecz jedności chrześcijan. Wewnętrz-

na odnowa Kościoła powinna dotyczyć struktur kościelnych, jak i formacji ekumenicznej całego Ludu Bożego (UR, nr 6). Dlatego też pierwsza część *Vademecum*, prezentująca wymagania wobec Kościoła katolickiego w wypełnianiu jego misji ekumenicznej, została podzielona na dwie sekcje: *A. Struktury ekumeniczne na poziomie lokalnym i regionalnym* oraz *B. Ekumeniczny wymiar formacji*.

W związku z tym, że omawiany dokument adresowany jest do biskupów i ma stać się narzędziem ich codziennego posługiwania, stąd pierwsza sekcja mówi przede wszystkim o biskupie jako osobie odpowiedzialnej za kierowanie inicjatywami ekumenicznymi na wszystkich płaszczyznach życia. Powołuje się przy tym na wskazania zawarte w soborowym dekrecie *Christus Dominus* (nr 13), *Kodeksie Prawa Kanonicznego* (kan. 383, 755), a także *Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich* (kan. 903–904) (*Vademecum*, nr 7–8). *Vademecum* wspomina także inne podmioty zaangażowane w działania na rzecz jedności na poziomie lokalnym: diecezjalnego delegata (referenta) ds. ekumenizmu, diecezjalną komisję ds. ekumenizmu, parafialnych asystentów ds. ekumenizmu (*Vademecum*, nr 9). Odrębną strukturę na poziomie regionalnym tworzą komisje ekumeniczne poszczególnych Konferencji Episkopatów i Synodów Wschodnich Kościołów Katolickich. Przywołane podmioty były już wymieniane w *Dyrektorium*. Ponadto w dokumencie zauważono, że okresowe wizyty *ad limina apostolorum* dają biskupom możliwość podzielenia się swoimi ekumenicznymi doświadczeniami i troskami na forum Kościoła powszechnego (papież, kongregacje) oraz zasięgnięcia informacji i wskazań Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan (*Vademecum*, nr 10).

W drugiej sekcji przedstawiono organizację formacji ekumenicznej w diecezjach oraz wykorzystanie w tym celu mediów diecezjalnych. Uwytklono, że owocne uczestnictwo w dialogu ekumenicznym wymaga umiłowania prawdy, kierowania się miłością i postawy pokory (UR, nr 11). Na tych trzech elementach opiera się także cała formacja ekumeniczna Ludu Bożego.

Dażenie do jedności chrześcijan nie polega na kompromisie osiągniętym kosztem prawdy (fałszywy irenizm), lecz na poszukiwaniu pełniejszego zrozumienia Bożego Objawienia. Pomaga w tym przyjęcie i stosowanie zasady mówiącej o istnieniu hierarchii prawd nauki katolickiej. Centrum, a zarazem źródłem, wiary chrześcijańskiej jest misterium Boga w Trójcy oraz misterium Wcielonego Syna Bożego jedynego Zbawiciela. Wszystkie inne prawdy wiary są im przyporządkowane. Tajemnica Trójcy Świętej i Jezusa Chrystusa jest swoistym kryterium hermeneutycznym zasady porządku prawd. Uświadomienie istnienia tej hierarchii pozwala na zbliżenie chrześcijan różnych denominacji i rozwój dialogu ekumenicznego (Hry-

niewicz W., 1988, s. 37–64; Nagy S., 1992, s. 131–141; Pawłowski S., 2002, s. 488–490). Kierując się miłością, katolicy powinni unikać polemicznego przedstawiania chrześcijańskiej historii i teologii. W wykładzie wiary należy podkreślać to, co łączy wyznawców Chrystusa, a różnice przedstawiać dokładnie i z wyważeniem, unikając fałszowania stanowisk innych chrześcijan. Takie podejście pomaga w usuwaniu licznych stereotypów i pozornych przeszkód w dialogu (UR, nr 4, 10–11). Postawa pokory pomaga katolikom w przyjęciu postawy ucznia, który otwiera się na inne wyznania chrześcijańskie, docenia to, czego Bóg w nich dokonuje, i jest gotów przyjąć prawdę, która niejednokrotnie domaga się zmiany własnych poglądów i postaw (Jan Paweł II, 1995, nr 36; *Vademecum*, nr 11).

Vademecum przypomina wskazania *Dyrektorium ekumenicznego* o formacji ekumenicznej świeckich, seminarzystów i duchownych. Nikt nie może być jej pozbawiony. Powinna ona dotyczyć wszystkich aspektów i dyscyplin formacji chrześcijańskiej (*Dyrektorium*, nr 58–69): studiowania i głoszenia słowa Bożego, katechezy, liturgii, życia duchowego, i to w różnych kontekstach życia: rodziny, parafii, szkoły i stowarzyszeń świeckich. Szczególnie należy zabiegać, aby studium teologii nie było pozbawione specjalnego wykładu ekumenizmu (*Dyrektorium*, nr 79), a seminarzyści podczas formacji kapłańskiej nabyli doświadczenia ekumenicznego (*Dyrektorium*, nr 70–82). Zaleca się stałą formację ekumeniczną księży, diakonów, osób zakonnych i świeckich (*Dyrektorium*, nr 91). Pomocą w nadaniu wykładom z teologii wymiaru ekumenicznego i prowadzenia specjalnego studium ekumenizmu są wydane w 1997 r. przez Papieską Radę ds. Popierania Jedności Chrześcijan wytyczne dotyczące ekumenicznego wymiaru formacji pastoralnej (Papieska Rada ds. Popierania Jedności Chrześcijan, 1998; *Vademecum*, nr 12).

Vademecum zachęca do wykorzystania w działalności na rzecz jedności chrześcijan mediów społecznych i diecezjalnych stron internetowych. Brak należytej komunikacji między wyznawcami Chrystusa był niejednokrotnie przyczyną pogłębiania między nimi różnic i podziałów. Ze względu na rosnącą rolę Internetu w kształtowaniu obrazu Kościoła zaleca się publikowanie na stronach diecezjalnych treści ekumenicznych (informacje, wydarzenia), ułatwiających kontakt z odpowiedzialnymi za działania na rzecz jedności, a także materiałów formacyjnych. Diecezjalna witryna internetowa powinna odzwierciedlać zaangażowanie ekumeniczne Kościoła lokalnego i powszechnego (*Vademecum*, nr 13–14).

Pierwsza część omawianego dokumentu kończy się następującymi rekomendacjami praktycznymi: 1) zapoznać się z *Dyrektorium ekumenicznym* i stosować jego zalecenia; 2) mianować diecezjalnego delegata ds. ekumenizmu; 3) powołać diecezjalną komisję ekumeniczną; 4) zachęcić do

nominowania parafialnych asystentów ds. ekumenizmu; 5) zapoznać się z normami ustalonymi przez Konferencję Episkopatu lub Synod; 6) zapewnić, aby we wszystkich seminariach i na wszystkich katolickich wydziałach teologicznych działających na terenie diecezji był realizowany obowiązkowy wykład ekumenizmu, a także, aby teologia i inne dziedziny wiedzy miały wymiar ekumeniczny; 7) rozpowszechniać na diecezjalnej stronie internetowej dokumenty i materiały ekumeniczne; 8) rozpowszechniać wiadomości ekumeniczne na diecezjalnej stronie internetowej, aby wierni diecezji mogli zobaczyć, że ich biskup spotyka się, modli i współpracuje z innymi lokalnymi wspólnotami chrześcijańskimi.

3. Formy zaangażowania ekumenicznego

Druga część *Vademecum* opisuje sposoby utrzymywania relacji Kościoła rzymskokatolickiego z innymi Kościołami i Wspólnotami kościelnymi. Mimo że ruch ekumeniczny jest jeden i niepodzielny, to jednak można w nim wyodrębnić różnorodne formy ekumenicznego zaangażowania, które są podyktowane wieloma wymiarami życia eklesjalnego (*Vademecum*, nr 15). W dokumencie wymienia się: ekumenizm duchowy, dialog miłości, dialog prawdy oraz dialog życia, który obejmuje ekumenizm duszpasterski, praktyczny i kulturowy.

A. Ekumenizm duchowy

Ekumenizm duchowy jest „duszą całego ruchu ekumenicznego”. Polega na modlitwie, nawróceniu i świętości życia ze względu na jedność chrześcijan (UR, nr 8, *Vademecum*, nr 16). Szczególne znaczenie ma tutaj wspólna modlitwa z siostrami i braćmi z innych wspólnot chrześcijańskich. Dogodnym czasem jest obchodzony co roku od 18 do 25 stycznia (w niektórych częściach świata w okolicach Pięćdziesiątnicy) Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan. W *Vademecum* podkreśla się, że nawet wtedy, gdy istnieją trudności w relacjach ekumenicznych na płaszczyźnie lokalnej, nie można rezygnować z modlitwy wstawienniczej za siebie nawzajem i w różnych potrzebach świata, tak osobistej, jak i podejmowanej podczas własnej liturgii. Modlitwa za siostry i braci w Chrystusie oraz o jedność powinna być stałym elementem modlitwy katolików (*Vademecum*, nr 17–19).

Ważną formą ekumenizmu duchowego jest wspólna lektura i rozważanie Pisma Świętego. Należy popierać publikacje i tłumaczenia ekumeniczne Biblii, a także ekumeniczne pielgrzymki do miejsc biblijnych. W omawianym dokumencie docenia się znaczenie posługi głoszenia słowa Bożego.

Zgodnie z wytycznymi *Dyrektorium* (nr 135) katolicy i chrześcijańscy duchowni mogą być wzajemnie zapraszani do udziału w posłudze głoszenia w celebracjach innych niż eucharystyczne (*Vademecum*, nr 20).

Dzięki wspólnemu kalendarzowi liturgicznemu możliwe jest wspólne przygotowanie do obchodów głównych świąt chrześcijańskich. Godna wypowiedzenia jest inicjatywa podejmowana w niektórych diecezjach, gdzie biskup katolicki wydaje razem z osobami odpowiedzialnymi za inne wspólnoty chrześcijańskie wspólne świąteczne przesłanie (*Vademecum*, nr 21).

Za Janem Pawłem II *Vademecum* przypomina o „ekumenizmie świętych i męczenników” (Jan Paweł II, 1994, nr 37), zwanym przez Franciszka „ekumenizmem krwi” (Franciszek, 2017, s. 10–11). Świadectwo dawane Chrystusowi aż do przelania krwi jest wspólnym dziedzictwem chrześcijan. Męczeństwo osób różnych tradycji jednoczy wspólnoty i wskazuje na szczyt życia chrześcijańskiego, jakim jest komunია z Chrystusem (*Vademecum*, nr 22).

Do ekumenizmu duchowego należy także zaangażowanie wspólnot życia konsekrowanego. Niektóre z nich są świadkami niepodzielnego chrześcijaństwa, inne podejmują działania na rzecz jedności chrześcijan jako swój charyzmat. Jak nauczał Jan Paweł II, wszystkie wspólnoty monastyczne i zakonne powinny być miejscami służby jedności chrześcijan, modlitwy ekumenicznej i autentycznego świadectwa ewangelicznego (Jan Paweł, 1996, nr 100–101; *Vademecum*, nr 23).

Kończąc tę część dokumentu, przywołano pojęcie „uzdrowienie pamięci” (*Vademecum*, nr 24). Polega ono na oczyszczeniu pamięci historycznej, wzajemnym przebaczeniu i wspólnym zaangażowaniu w poszukiwaniu komunii (Jan Paweł II, 1995, nr 52). *Vademecum* wymienia dwa doniosłe akty uzdrowienia pamięci między podzielonymi wyznawcami Chrystusa: wspólne oświadczenie papieża Pawła VI i patriarchy Konstantynopola Atenagorasa, ogłoszone 7 grudnia 1965 r. w przeddzień zakończenia Vaticanum II, znoszące wzajemne ekskomuniki z 1054 r. (Wspólna deklaracja Papieża Pawła VI i Atenagorasa Patriarchy Konstantynopola, w: *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, 1968, s. 226–230) oraz katolicko-luterański raport *Od konfliktu do komunii* z 2013 r., opublikowany z okazji obchodów 500. rocznicy reformacji w 2017 r., gdzie podkreśla się możliwość innego wyboru historycznych treści i współczesnego odczytania przeszłości, tak aby nie tworzyć nowych podziałów między chrześcijanami (Luterańsko-Rzymskokatolicka Komisja Dialogu ds. Jedności, 2017², nr 16–17, s. 29).

Rekomendacje praktyczne podsumowujące ekumenizm duchowy są następujące: 1) modlić się regularnie o jedność chrześcijan; 2) podkreślić Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan nabożeństwem ekumenicznym i zachęcić do tego samego parafie; 3) zbadać z innymi odpowiedzialnymi za

inne wspólnoty chrześcijańskie możliwość zorganizowania wspólnych dni studiowania Pisma Świętego, ekumenicznych pielgrzymek, procesji, wykonywania symbolicznych gestów lub ewentualnie wyrażania zgody na wymianę relikwii lub świętych obrazów; 4) opublikować z jednym lub z kilkoma innymi, którzy są odpowiedzialni za wspólnoty chrześcijańskie, wspólne przesłanie z okazji Bożego Narodzenia lub Wielkanocy; 5) odprawić nabożeństwo ekumeniczne we wspólnej intencji z innymi lokalnymi wspólnotami chrześcijańskimi; 6) zachęcać księży lub asystentów pastoralnych w diecezji do regularnych spotkań z posługującymi i odpowiedzialnymi za inne wspólnoty chrześcijańskie, pracującymi w sąsiedztwie, aby wspólnie się modlić; 7) monitorować i wspierać ekumeniczne zaangażowanie wspólnot życia konsekrowanego i ruchów kościelnych; 8) poprosić diecezjalną komisję ekumeniczną o współpracę z innymi wspólnotami chrześcijańskimi w celu rozeznania, czy konieczne jest oczyszczenie pamięci i zaproponować konkretne inicjatywy, które je ułatwią.

B. Dialog miłości

Podstawą dialogu miłości chrześcijan są więzi komunii powstałe na chrzcie świętym (*Vademecum*, nr 25). Dokument zachęca, aby katolicy cechowali się w relacjach z członkami innych Kościołów i Wspólnot eklezjalnych „kulturą spotkania”, czyniąc pierwszy krok w ich kierunku. Ważne i konieczne jest uczestnictwo katolików w ekumenicznych instytucjach na szczeblu lokalnym, diecezjalnym i krajowym. Dialog miłości sprowadza się do prostych inicjatyw, które wzmacniają więzi komunii: wymiany orędzi lub delegacji na specjalne okazje, wzajemnych wizyt i spotkania lokalnych duszpasterzy, partnerstwa między wspólnotami lub instytucjami, np. diecezjami, parafiami, seminariami, szkołami, chórami. Dzięki takiemu zaangażowaniu chrześcijanie okażą miłość sobie nawzajem, jak również szacunek do Kościołów i wspólnot kościelnych, do których przynależą. (*Vademecum*, nr 26).

Zalecenia praktyczne dialogu miłości są następujące: 1) uczynić pierwszy krok, aby spotkać się z odpowiedzialnymi za inne wspólnoty chrześcijańskie; 2) modlić się prywatnie i publicznie za obecnych w diecezji odpowiedzialnych za inne wspólnoty chrześcijańskie; 3) uczestniczyć, o ile to możliwe i stosowne, w liturgii święceń, ustanowienia, wprowadzenia obecnych w diecezji odpowiedzialnych za inne wspólnoty chrześcijańskie; 4) zapraszać, jeśli to stosowne, odpowiedzialnych za inne wspólnoty chrześcijańskie na celebracje liturgiczne i inne ważne wydarzenia; 5) dowiedzieć się o istnieniu rad Kościołów i innych instytucji ekumenicznych w diecezji oraz – jeśli to możliwe – uczestniczyć w nich; 6) informować od-

powiedzialnych za inne wspólnoty chrześcijańskie o ważnych wiadomościach i wydarzeniach.

C. Dialog prawdy

Ekumeniczny dialog prawdy jest dialogiem teologicznym. Ma on na celu przywrócenie jedności wiary przez pogłębienie zrozumienia prawdy objawionej. Nie ma on nic wspólnego z podejściem minimalistycznym (po-przestawianie na tym, co łączy) i kompromisowym (uzgodnienia za cenę rezygnacji z prawdy). Jego fundamentem jest postępowanie za natchnieniem Ducha Świętego. Dialog teologiczny prowadzi do wzajemnej wymiany darów, nie za cenę prawdy, lecz w posłuszeństwie Duchowi Chrystusa (*Vademecum*, nr 27–28).

W *Vademecum* przypomina się, że po II Soborze Watykańskim Kościół katolicki podjął liczne dwustronne międzynarodowe dialogi teologiczne ze światowymi wspólnotami chrześcijańskimi. Prace komisji mieszanych polegają na analizie niezgodności teologicznych, które w przeszłości spowodowały podziały. Punktem wyjścia jest tradycja niepodzielnego Kościoła. Owocem dwustronnych i wielostronnych dialogów są dokumenty, w których określono, w jakim stopniu partnerzy dialogu wyznają tę samą wiarę, jakie występują między nimi różnice doktrynalne oraz w jakich obszarach wymagana jest dalsza praca. Niemniej ważny jest dialog prawdy na poziomie krajowym, podejmowany przez Konferencje Episkopatów, i diecezjalnym (*Vademecum*, nr 29).

Wielkim wyzwaniem ekumenicznym jest recepcja uzgodnień, wspólnych oświadczeń i deklaracji dialogu teologicznego. W proces wprowadzania w życie tych dokumentów powinien angażować się cały Kościół, korzystając z *sensus fidei*: wierni świeccy, teologowie i pasterze. Ważną rolę w recepcji wspólnych uzgodnień odgrywają wydziały teologiczne i lokalne komisje ekumeniczne. Wspomniane dokumenty nie są częścią nauczania Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, jednak pomagają w głębszym zrozumieniu depozytu wiary (*Vademecum*, nr 30).

Rekomendacje praktyczne dialogu prawdy: 1) określić, które dokumenty dwustronne, między Kościołem katolickim a głównymi wspólnotami chrześcijańskimi obecnymi w diecezji, zostały już opublikowane. W Dodatku do tego *Vademecum* znajduje się przegląd tych dialogów, których dokumenty można znaleźć na stronie internetowej Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan; 2) powołać diecezjalną lub regionalną komisję ds. dialogu, składającą się ze świeckich i duchownych ekspertów teologicznych. Komisja ta mogłaby na przykład wspólnie przeanalizować raporty z dialogów międzynarodowych i krajowych lub rozważyć kwestie o zna-

czeniu lokalnym; 3) zwróć się do komisji o zaproponowanie konkretnych inicjatyw do wspólnej realizacji przez diecezję i jedną lub kilka innych wspólnot chrześcijańskich na podstawie osiągniętych porozumień ekumenicznych.

D. Dialog życia

Uzgodnienia dialogu teologicznego powinny znaleźć swoje odbicie we wspólnym działaniu duszpasterskim, w służbie światu i w oddziaływaniu na kulturę. Zgodnie z *Dyrektorium* katolicy powinni współdziałać z innymi chrześcijanami: „niech starają się czynić razem to wszystko, na co wiara im pozwala” (*Dyrektorium*, nr 162). W ten sposób będą mogli już przeżywać komunie, którą dzielą z siostrami i braćmi innych denominacji. *Vademecum* przypomina, że dialog miłości należy prowadzić, kierując się dwiema cnotami ekumenizmu: cierpliwością i wytrwałością (*Vademecum*, nr 31). Dialog życia obejmuje ekumenizm duszpasterski, praktyczny i kulturowy.

Eumenizm duszpasterski

Jedną z dziedzin, która najskuteczniej przyczynia się do wspierania jedności chrześcijan w życiu wiernych jest ekumenizm duszpasterski. Wspólne wyzwania duszpasterskie i misyjne są szansą dla ekumenizmu (*Vademecum*, nr 32).

Znakiem troski o jedność wyznawców Chrystusa jest współpraca duchownych chrześcijańskich różnych tradycji w zapewnieniu opieki duszpasterskiej w szpitalach, więzieniach, wojsku, uniwersytetach i w innych posługach kapelańskich. Wiąże się to niejednokrotnie z korzystaniem ze wspólnej przestrzeni sakralnej. W dokumencie przypomina się, że biskup diecezjalny może udzielić pozwolenia na korzystanie z kościoła katolickiego innym wspólnotom. Katolicy mogą również korzystać z podobnej gościnności. Dzielenie się zasobami dla działalności duszpasterskiej buduje zaufanie i pogłębia wzajemne zrozumienie (*Vademecum*, nr 33).

Podział wśród chrześcijan utrudnia ewangelizację i podważa wiarygodność Ewangelii. Dlatego też *Vademecum* przypomina, aby nie przenosić „czynników ludzkich, kulturowych i politycznych”, występujących w pierwotnych podziałach między chrześcijanami, na nowe terytoria misyjne. Ponadto wzywa misjonarzy różnych tradycji do pracy „w miłości i wzajemnym poszanowaniu” (*Dyrektorium*, nr 207) oraz do współpracy w dziedzinie katechezy (*Vademecum*, nr 34).

W omawianym dokumencie przypomina się, że biskup diecezjalny udziela zezwolenia na zawarcie małżeństwa międzywyznaniowego oraz

dyspensy od formy kanonicznej. Małżeństw mieszanych nie należy traktować jako problemu duszpasterskiego. Trzeba na nie spojrzeć jako na uprzywilejowane miejsca budowania jedności chrześcijan. Takie rodziny należy objąć szczególną opieką duszpasterską, tak na poziomie diecezjalnym, jak i regionalnym. Powinna ona polegać na towarzyszeniu małżonkom i dzieciom w przygotowaniu do przyjęcia sakramentów oraz na angażowaniu rodzin międzywyznaniowych w działalność ekumeniczną parafii i diecezji (*Vademecum*, nr 35).

W ramach ekumenizmu duszpasterskiego rozpatruje się także uczestnictwo w życiu sakramentalnym (*communicatio in sacris*) (Napierała S., 1973, s. 307–318; Jagodziński H., 2006, s. 419–432). Chrzest święty jest podstawą rzeczywistej komunii katolików z innymi chrześcijanami. Dlatego też wspólna modlitwa chrześcijan jest zarówno możliwa, jak i konieczna. Inaczej przedstawia się kwestia udzielania i przyjmowania sakramentów, a zwłaszcza Eucharystii, podczas wspólnych celebracji liturgicznych. Aby wyjaśnić ten problem, *Vademecum* przywołuje dwie zasady podane w dekrecie *Unitatis redintegratio*, które pozostają w pewnym napięciu i należy je stosować zawsze łącznie: 1) sprawowanie sakramentów zaznacza jedność Kościoła; 2) sakrament jest uczestnictwem w środkach łaski. Tak więc wzgląd na zaznaczenie jedności Kościoła najczęściej wzbrania współdziałania w świętych czynnościach, natomiast łaska, o którą należy zabiegać, niekiedy czyni go wskazanym (UR, nr 8). W związku z powyższym *Dyrektorium ekumeniczne* potwierdza, że „sprawowanie [sakramentu – dop. P.R.] w konkretnej wspólnotcie jest znakiem jego jedności w wierze, kulcie i życiu wspólnotowym”, a „komunia eucharystyczna wiąże się nierozdzielnie z pełną komunią eklezjalną i z jej widzialnym wyrazem”, co sprawia, że „Kościół katolicki, w sposób ogólny dopuszcza do komunii eucharystycznej oraz do sakramentów pokuty i namaszczenia chorych wyłącznie tych, którzy pozostają w jedności jego wiary, kultu i życia eklezjalnego”. Jednak „Kościół uznaje także, że w pewnych okolicznościach, w sposób wyjątkowy i pod pewnymi warunkami, można się zgodzić, a nawet zalecić dopuszczenie do tych sakramentów chrześcijan innych Kościołów i Wspólnot eklezjalnych” (nr 129). *Communicatio in sacris* jest więc uwarunkowane dobrem duchowym wiernych. Ocena stosowalności przywołanych powyżej zasad zostaje pozostawiona rozeznaniu ze strony biskupa diecezjalnego, który podejmuje decyzję na podstawie norm *Kodeksu Prawa Kanonicznego*, kierując się zawsze rozeznaniem duszpasterskim, czyli troską o zbawienie dusz (*Vademecum*, nr 36).

Mimo że zmiana przynależności kościelnej nie należy do działalności ekumenicznej, to jednak *Vademecum* przewiduje w pewnych okolicznościach możliwość uzgodnienia między wyznaniem chrześcijańskimi spo-

sobu postępowania w przypadku konwersji pojedynczych wiernych, a także duchownych. Podczas przyjmowania do pełnej komunii z Kościołem katolickim należy unikać wszelkich przejawów triumfalizmu, natomiast wobec osób opuszczających wspólnotę katolicką trzeba zawsze zachować głęboki szacunek (*Vademecum*, nr 37).

Zalecenia praktyczne ekumenizmu duszpasterskiego są następujące: 1) z osobami odpowiedzialnymi za inne wspólnoty chrześcijańskie rozpoznać wspólne potrzeby duszpasterskie; 2) wsłuchiwać się i uczyć inicjatyw duszpasterskich innych wspólnot chrześcijańskich; 3) hojnie wspierać duszpasterstwo innych wspólnot chrześcijańskich; 4) spotykać się z rodzinami międzywyznaniowymi diecezji i wysłuchać ich doświadczeń; 5) przedstawić duchowieństwu diecezjalnemu wytyczne *Dyrektorium ekumenicznego*, dotyczące uczestnictwa w sakramentach oraz – w stosownych przypadkach – wytyczne Konferencji Episkopatu lub Synodu Wschodnich Kościołów Katolickich. Pomóc duchowieństwu diecezji w rozeznaniu, kiedy te warunki mają zastosowanie i kiedy, w poszczególnych przypadkach, udział w życiu sakramentalnym mógłby być stosowany; 6) jeśli diecezja lub Konferencja Episkopatu nie ma wytycznych dotyczących przepisów kanonicznych o wyjątkowym udzielaniu sakramentów i okaże się, że te wskazówki byłyby przydatne w danym przypadku, należy skontaktować się z biurem ekumenicznym Konferencji Episkopatu i zasięgnąć rady w sprawie możliwości zaproponowania lub przygotowania takiego tekstu.

Ekumenizm praktyczny

Ekumenizm praktyczny to współpraca chrześcijan w służbie ubogim i potrzebującym. Ten rodzaj wspólnego działania jest „prawdziwą szkołą ekumenizmu, jest czynnym dążeniem do jedności” (Jan Paweł II, 1995, nr 40). *Vademecum* wymienia różne formy ekumenizmu praktycznego, które są podejmowane w wielu krajach i częściach świata: współpraca w obronie ludzkiej godności i łagodzeniu skutków głodu, klęsk żywiołowych, analfabetyzmu, biedy, braku mieszkań, nierównego podziału dóbr, opieka nad przesiedleńcami i migrantami, walka ze współczesnym niewolnictwem i handlem ludźmi, budowanie pokoju, obrona wolności religijnej, walka z dyskryminacją, obrona świętości życia, troska o stworzenie (*Vademecum*, nr 38). Wspólna służba chrześcijan ukazuje światu wspólną wiarę i sprawia, że dawane w ten sposób świadectwo jest bardziej wiarygodne (*Vademecum*, nr 39).

W ekumenizmie praktycznym zawiera się także wspólnie prowadzony dialog międzyreligijny. Jest on ważny w kontekście współczesnych ruchów migracyjnych ludności różnych kultur i religii, z którymi spotykają się

społeczności tradycyjnie chrześcijańskie. W dokumencie podkreśla się znaczenie współpracy chrześcijan w walce z antysemityzmem, fanatyzmem religijnym i sekciarstwem. Autorzy *Vademecum* – w tym kontekście – przypominają i akcentują zasadniczą różnicę między dialogiem z różnymi tradycjami religijnymi a dialogiem z innymi wspólnotami chrześcijańskimi. Ten pierwszy ma na celu ustanowienie dobrych relacji i współpracy, a ten drugi ma na celu przywrócenie jedności (*Vademecum*, nr 40).

Rekomendacje ekumenizmu praktycznego: 1) w dialogu z innymi odpowiedzialnymi za wspólnoty chrześcijańskie określić obszary, w których potrzebna jest chrześcijańska służba; 2) rozmawiać z innymi odpowiedzialnymi za wspólnoty chrześcijańskie i diecezjalnym delegatem ds. ekumenizmu o tym, co chrześcijanie robią oddzielnie, a co mogliby robić razem; 3) zachęcać księży do angażowania się ze swoimi ekumenicznymi partnerami w służbie lokalnej społeczności; 4) zapytać agendy diecezjalne i katolików zaangażowanych w diecezji w działalność społeczną o ich dawną i obecną współpracę z innymi wspólnotami chrześcijańskimi oraz o możliwość jej pogłębienia; 5) zapytać innych odpowiedzialnych za wspólnoty chrześcijańskie o ich relacje z różnymi tradycjami religijnymi w regionie – jakie napotykają trudności i co mogą wspólnie zrobić wspólnoty chrześcijańskie?

Ekumenizm kulturowy

Ekumenizm kulturowy polega na dążeniu do lepszego zrozumienia kultury innych wspólnot chrześcijańskich oraz na uświadomieniu, że poza różnicami kulturowymi, w różnym stopniu, podzielamy tę samą wiarę, choć wyrażaną na różne sposoby. Ważnym przejawem ekumenizmu kulturowego jest promowanie wspólnych projektów kulturowych, które są w stanie zjednoczyć różne społeczności i wzmocnić proces inkulturacji Ewangelii.

Vademecum przypomina zachętę zawartą w *Dyrektorium ekumenicznym* (nr 211–218) do wspólnych projektów o charakterze akademickim, naukowym, artystycznym. Ekumeniczne koncerty, festiwale sztuki sakralnej, wystawy, sympozja są ważnymi okazjami do zbliżenia między chrześcijanami oraz uprzywilejowanymi miejscami „wymiany darów” (*Vademecum*, nr 41).

Zakończenie

Vademecum kończy się *passusem* zatytułowanym *Konkluzja*. Jest to podsumowanie całego dokumentu. Autorzy formułują m.in. następujący wniosek, że podziały między chrześcijanami, ich historia, czynniki teologiczne i kulturowe, są wielkim wyzwaniem dla ruchu ekumenicznego. Wciąż pojawiających się przeszkód na drodze do pełnej jedności nie można pokonać ludzkimi siłami. Chrześcijanie powinni pamiętać, że Jezus Chrystus w Misterium Paschalnym już pokonał grzech i wszelkie zło oraz ostatecznie pojednał ludzkość ze sobą. Dlatego też należy wspólnie zwrócić się o łaskę Zwycięskiego Pana, aby ona urzeczywistniła się w zwycięstwie nad podziałem chrześcijan (*Vademecum*, nr 42).

Omawiany dokument nie zawiera treści nowych, a tym bardziej przełomowych. Nie jest to także publikacja wzbudzająca kontrowersje doktrynalne czy też pastoralne. Znaczenie *Vademecum* polega na tym, że systematyzuje ono i porządkuje treści obecne już w nauczaniu *Magisterium Ecclesiae* oraz wyprowadza z nich praktyczne wskazania dla biskupów, którzy mają być pierwszymi promotorami ekumenizmu w swoich diecezjach i w tym duchu powinni kształtować postawę uczniów Jezusa. Jak zaznaczył w *Przedmowie* do dokumentu kardynał Kurt Koch, przewodniczący Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan, biskup nie może postrzegać działania na rzecz jedności chrześcijan jako opcjonalnego wymiaru swojej posługi, lecz powinien uważać je za swój obowiązek i powinność. Lektura *Vademecum* nie pozostawia wątpliwości, że posługiwanie biskupie jest w najwyższym stopniu służbą na rzecz jedności. Utwierdza ponadto w przekonaniu, że zaangażowanie ekumeniczne nie jest dodatkiem do posłannictwa Kościoła, lecz jego zwyczajną misją.

BIBLIOGRAFIA

- Conseil pontifical pour la promotion de l'unité des chrétiens, 2020, *L'évêque et l'unité des chrétiens. Vademecum œcuménique*, Vatican, www.christianunity.va/content/unitacristiani/fr/documenti/2020-l-veveque-et-l-unite-des-chretiens---vademecum-cumenique.html (15.01.2021).
- Franciszek, 2015, *Przemówienia podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów „Synodalność” konstytucyjnym wymiarem Kościoła*, Watykan, L'Osservatore Romano, nr 11, s. 4–8.
- Franciszek, 2017, *Przemówienie podczas wizyty u Papieża Tawadrosa II w siedzibie Koptyjskiego Patriarchatu Ortodoksyjnego*, L'Osservatore Romano, nr 5, s. 10–11.
- Franciszek, 2020, *List do kard. Kurta Kocha z okazji 25. rocznicy podpisania encykliki „Ut unum sint”*, Watykan, www.ekai.pl/dokumenty/list-papieza-do-kard-kurta-kocha-z-okazji-25-rocznicy-podpisania-encykliki-ut-unum-sint/ (15.01.2021).

- Hryniewicz Waclaw, 1988, „*Hierarchia veritatum*” – *wspólne dobro podzielonego chrześcijaństwa*, w: Hryniewicz Waclaw, Jaskóła Piotr (red.), *Święta tajemnica jedności*, Wydawnictwo KUL, Lublin, s. 37–64.
- Jagodziński Henryk, 2006, „*Communicatio in sacris*” w „*Dyrektorium*” w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu, *Kieleckie Studia Teologiczne*, nr 5, s. 419–432.
- Jan Paweł II, 1994, *List apostolski “Tertio millennio adveniente”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan.
- Jan Paweł II, 1995, *Encyklika o działalności ekumenicznej “Ut unum sint”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan.
- Jan Paweł II, 1996, *Adhortacja apostolska “Vita consecrate”*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan.
- Kodeks Prawa Kanonicznego*, 1984, Pallottinum, Poznań.
- Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich*, 2002, Gaudium, Lublin.
- Luterańsko-Rzymskokatolicka Komisja Dialogu ds. Jedności, 2017², *Od konfliktu do komunii. Luterańsko-katolickie wspólne upamiętnienie Reformacji w 2017 roku*, Wydawnictwo Warto, Dzięgielów.
- Nagy Stanisław, 1992, *Hierarchia dogmatów w świetle współczesnej myśli teologicznej*, w: Piotr Jaskóła (red.), *Veritati et caritati. W służbie teologii i pojednania. Prace dedykowane Księdzu Biskupowi Alfonsowi Nossolowi z okazji sześćdziesiątej rocznicy urodzin i piętnastolecia święceń biskupich*, Wydawnictwo Świętego Krzyża, Opole, s. 131–142.
- Napierała Stanisław, 1973, „*Communicatio in sacris*” w posoborowych dokumentach Kościoła, *Ruch Biblijny i Liturgiczny*, nr 26, s. 307–318.
- Pawłowski Sławomir, 2002, *Hierarchia prawd wiary*, w: Marian Rusecki i in. (red.), *Leksykon teologii fundamentalnej*, Wydawnictwo M, Lublin–Kraków, s. 488–490.
- Pawłowski Sławomir, 2020, *Ekumeniczne vademecum dla biskupów. Komentarz teologiczny*, *Studia Oecumenica*, nr 20, s. 437–452.
- Papieska Rada ds. Popierania Jedności Chrześcijan, 1994, *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu*, *Communio*, nr 14 (2), s. 3–93.
- Papieska Rada ds. Popierania Jedności Chrześcijan, 1998, *Ekumeniczny wymiar formacji pastoralnej*, Wydawnictwo św. Krzyża, Opole.
- Polska Rada Ekumeniczna, *Ekumenizm to...*, www.ekumenia.pl (15.01.2021).
- Sobór Watykański II, 1986^{3a}, *Dekret o ekumenizmie “Unitatis redintegratio”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań, s. 203–218.
- Sobór Watykański II, 1986^{3b}, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele “Christus Dominus”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań, s. 232–254.
- Sobór Watykański II, 1986^{3c}, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele “Lumen gentium”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań, s. 105–166.
- Wspólna deklaracja Papieża Pawła VI i Atenagorasa Patriarchy Konstantynopola*, 1968, w: Posoborowe Prawodawstwo Kościelne, z. 3, *Akademia Teologii Katolickiej*, Warszawa, s. 226–230.

Wykaz skrótów

- Vademecum* – Conseil pontifical pour la promotion de l'unité des chrétiens, *L'évêque et l'unité des chrétiens. Vademecum œcuménique*, Vatican 2020.
- Dyrektorium* – Papieska Rada ds. Popierania Jedności Chrześcijan, *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu*, 1994.
- UR – Sobór Watykański II, 1986^{3a}, *Dekret o ekumenizmie* „*Unitatis redintegratio*”.

